

Memòria en femení: el valor de recuperar els noms comuns

Va morir un mes abans de complir els cent vuit anys. Els seus veïns del Pla de l'Horta de Sarrià de Ter la coneixien com a Anita Mera, manllevant el cognom del marit, Paco Mera Bermejo, militant del PSUC i membre de la Germandat Obrera d'Acció Catòlica. Definida a partir d'ell, que durant la Guerra Civil va ser comissari de companyia i a l'exili va formar part de l'Agrupació de Guerrillers Espanyols. Amb vint-i-tres anys, però, Anita havia començat una trajectòria amb noms i cognoms propis que la definien.

Text > **GEMMA BUSQUETS ROS**, periodista

Fotos > **ARXIU FAMÍLIA MERA**

El 2 de juliol del 1937, el diari *Front*, portaveu oficial del partit socialista a les comarques gironines, va publicar la relació de noms que formaven el nou Comitè Femení de les Joventuts

Socialistes Unificades (JSU) i Anna Verdaguer Dorca (Girona, 1912 – Sarrià de Ter, 2020) n'era la secretària general. Antiga treballadora de la fàbrica Grober i de la de Vicente Albeverio, es va polititzar durant la guerra. Ella deia que «només repartia propaganda». Al final d'aquell mes de gener del 1939, el partit la va obligar a pujar a un autobús

amb exiliats de Madrid cap a França; va ser l'inici de l'èxode. Amb la guerra perduda, i havent travessat la frontera, la van internar en un espai de confinament a la frontera belga, al Pas de Calais. Anita va passar pel camp d'Argelers, on es volia retrobar amb el seu germà, Manel, i amb l'ajut d'uns parents a Bompàs, a prop del Barcarès, va

>> Anna Verdaguer en una foto de joventut.

>> Anna Verdaguer a l'exili amb altres refugiats gironins, en una casa prop de Perpinyà, l'any 1940. En cadira de rodes, l'editor Josep M. Dalmau, regidor d'ERC a l'Ajuntament de Girona.

>> Amb el seu germà Manel i un amic a França.

començar de nou feinejant al camp o a les cases. També va ser testimoni de l'ocupació nazi de França. Quan, amb més de noranta anys, la memòria encara no li jugava males passades, explicava amb el mateix sentiment d'horror amb què la va viure la desfilada de creus gammades a la ciutat de Carcassona, quan tot just tenia vint anys. A final del 1943, a Perpinyà, i per mitjà del partit, va conèixer a qui després va ser el seu marit.

El relat vital d'Anna Verdaguer Dorca és únic i alhora és compartit. Però la història, que és una qüestió de gènere i de classe social, ha mantingut als marges les trajectòries d'Anita i les de tantes com ella. La recuperació de la memòria històrica s'ha centrat en els noms propis, en les figures rellevants, mentre que no s'ha donat el valor que mereixien als noms comuns. Considerats perifèrics, menudalla de la història que s'escriu en majúscula i han escrit exclusivament els homes, aquesta restitució de la memòria en femení s'ha d'entendre com un exercici de dignitat, un deute pendent, una nova manera de mirar el passat.

Tot i que en els darrers anys s'ha fet un esforç notable per posar el retrovisor en mode de perspectiva de gènere, amb un auge de publicacions que

posen l'accent en el caràcter pioner de les biografiades o en el seu pes polític, cultural i social, el focus no s'ha eixamplat en la quotidianitat de les dones, en les històries de vida femenines. En el context de la guerra, l'exili i la repressió franquista, la historiografia no ha reivindicat el compromís que van adquirir les dones en un moment clau, en el qual se'ls van obrir les portes d'una esfera pública fins aleshores restringida per gènere i classe. La mirada històrica patriarcal ha reduït la seva lluita a un paper poc més que voluntariós. En certa manera, menyspreant-ne les funcions, es perllonga i es repeteix el model de dona, el de l'àngel de la llar, que van imposar els feixistes vencedors.

El paper de cuidadora

Així, la significació de la dona a la reguarda esdevé el seu demèrit, ja que té a veure amb les tasques relacionades amb els àmbits assistencials que tradicionalment se li han assignat en el seu paper de cuidadora. Dit d'una altra manera: durant la guerra, elles lideren la solidaritat. Per exemple, Anita Verdaguer va organitzar recaptades de queviures centralitzats pel Socors Roig Internacional (SRI), un servei social organitzat per la Internacional Comunista, i que a Girona tenia la seu en uns baixos de la plaça del Marquès de Camps. Amb les companyes de la fàbrica cosien jerseis per enviar-los als soldats al front o per als refugiats i la mainada que arribaven de les ciutats bombardejades. En un article publicat a *L'Autonomista* (10 d'abril de 1937) titulat «Les dones gironines treballen per la guerra», s'explica el dia a dia del taller de confecció que hi havia al Centre d'Unió Republicana. El relat periodístic quantifica en vora d'un centenar les dones que en algun moment passaven pel taller per cosir granotes per a milicians, jerseis, camises i roba interior. Moltes eren joves modistes o tenien nocions de costura, ja que era una de les formacions específiques de l'educació de les noies també durant la República. Hi ha interès polític perquè les dones es mobilitzin a la reguarda: «Si les mans de les dones paressin de treballar un dia, perdríem la guerra». Aquesta frase propagandística encapçala el reportatge.

Les obreres com Anita Verdaguer es mobilitzen des de l'acció petita,

>> Enfilada dalt d'una escala, collint cireres.

>> Plantant enciams.

>> Amb el seu marit en un dels dinars de Torras Hostench.

però embrionària de valors republicans com la solidaritat; els feixistes imposen el concepte de la caritat: cosir jerseis, donar sang o convèncer les companyes de fàbrica que en comptes d'anar al cinema Albèniz assisteixin a un míting de la Unió de Dones al Teatre Municipal. En el seu testimoni, Anita Verdaguer recorda que «feien alguna cosa per ajudar». Considerada com a engruna històrica és, però, la foto crua i honesta, i no la de l'imaginari idealitzat, propagandístic i romantitzat d'una dona combatent. Les obreres gironines van despertar així de la letargia de Girona, d'una ciutat que Carner trobava «grisa i fosca», Bertrana deia que tenia una gent «conformada i inamovible» i per a Pla «era molt trista». En aquest context geogràfic i social, l'adveniment de la República, però sobretot l'esclat de la contesa civil representa, per a aquestes protagonistes en lletra petita de la història, una presa de consciència política i feminista.

Guerra i empoderament

La guerra en va significar l'empoderament. «Hi havia un gran desig de les dones de demostrar que servien per a alguna cosa més que per ser mestresses de casa, i aquesta voluntat les portava a apuntar-se a les tasques de rereguarda. Hi havia una població que comprenia la necessitat que les dones substituïssin els homes. De fet, van tenir un paper importantíssim a mesura que la guerra avançava», recordava

Teresa Pàmies en una entrevista del 2005.

Totes oblidades: les que van intentar refer la vida a l'exili i les que van sobreviure al llarg exili interior d'una repressió franquista que va tenir el màxim exponent a les presons. Què en sabem de les històries personals, de vida, que s'amaguen darrere la *reconversió moral de dones perdudes* al convent de les religioses adoratrius habilitat, durant els anys quaranta, com a presó a Girona? Les presons de dones exemplificaven la humiliació als vençuts. La premsa franquista es va encarregar de difondre el relat oficial i ignominiós presentant la institució penitenciària de Girona com poc més que un model beneït per les autoritats. Tant, que el director general de Presons, José María Sentís Simeón, va visitar, l'agost del 1942, la presó gironina, on hi havia set-centes

>> Amb el seu marit Paco i els fills Carles i Josep Maria.

recluses. En un extracte de l'article publicat a *El Pirineo*, es pot llegir que «al par que a la salud del cuerpo se atendió también, desde el primer momento, a la purificación de las almas» (fruit del *desenfreno rojo*).

Teixir relats

La investigació per esmenar l'oblit i teixir cròniques (en qualsevol cas, fer memòria) esdevé, en primer lloc, complexa. Sense la font original, en la majoria de casos no s'ha conservat o no s'ha localitzat documentació escrita personal, siguin dietaris o cartes. Més de vuitanta anys després, aquesta troballa es pot considerar un fet excepcional. D'altra banda, i paradoxalment, el material documental que es pot trobar en els diferents arxius catalans, espanyols i francesos és ingent i dispers, fet que afegeix dificultat a la recerca amb l'objectiu final de dotar de contingut i de relat els noms i cognoms d'una llista. S'han conservat, no obstant això, bancs de fonts orals, testimonis basats en els records i també en les vivències i la memòria col·lectiva, i el seu llegat és molt valuós, no només com a material per al personal investigador, sinó com a recurs educatiu. És aquesta la veritable restauració de les invisibles: donar-los veu, no només traient-ne els noms de l'oblit. A més d'Anna Verdaguer, hi ha altres noms que l'acompanyen en la llista del Comitè Femení de les JSU a Girona: Anna Pujol (secretària d'Organització); Laura Figuerola (secretària de Milícies); Àngela Moñino Comas (secretària de Masses); Nativitat Solà (secretària d'Agitació i Propaganda); Àngela Candela (segona secretària de Premsa) i Sofia Giornella (Tallers i Confeccions).